

УДК 65.012.12

Лузан О.Ю., здобувач
Лузанський національний аграрний університет

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬГОСППІДПРИЄМСТВ

Анотація. Розкриття теоретичних положень і практичних засад формування ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств здійснюється в ракурсі інституційної проблематики.

Ключові слова. Інститути, інституції, ефект, ефективність, конкурентоспроможність

Аннотация. Раскрытие теоретических положений и практических основ формирования эффективности и конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий осуществляется в ракурсе институциональной проблематике.

Ключевые слова. Институты, институции, эффект, эффективность, конкурентоспособность.

Annotation. Disclosure of theoretical concepts and practical principles forming efficiency and competitiveness of agricultural enterprises is made from the perspective of institutional issues.

Statement of the problem. Performance indicators and the level of competitiveness are formed in certain institutional conditions, under the influence of the prevailing economic rules, norms, traditions and laws.

The aim of the paper is to outline the theoretical principles and practical principles forming efficiency and competitiveness of the agricultural position of institutional approach.

Results. Institutional determinants formation efficiency and competitiveness of farms, we consider separately, focusing considerable attention on the theoretical basis of the nature of such basic categories as efficiency and competitiveness.

In institutional terms the problem of efficiency is considered by defining institutions to micro-, meso- and macro- levels and economic evaluation of their effect on the production of agricultural activities.

Understanding the effectiveness stemmed from its content characteristics and level of development of productive forces and production relations. The theoretical aspects of effectiveness justifying the conclusion that this institution of formal functional terms is economic interaction.

Competitiveness - a crucial factor in the ability of the entity to be successful in the market and mainly progressively develop, acquire new skills and preferences. Institutional (institutional) environment at both the market and the level of farm - defining, multifactorial set of institutions. It creates conditions to construct enterprise opportunities in relation to the market and its development.

Conclusions. In general, the issue of institutional support and institutional aspects of the formation of the efficiency and competitiveness of agricultural enterprises and multifaceted, and in this case, our vision is summarized.

Key words. Institutions, institutions, effect, effectiveness, competitiveness.

Постановка проблеми. Сільськогосподарське підприємство як явище, вид діяльності та невід'ємний атрибут ринку, суб'єктно-об'єктна частина якого представлена безпосередньо підприємствами, що займаються сільськогосподарською діяльністю, функціонує у певних інституційних умовах. Головним наслідком, мотиваційним пріоритетом діяльності таких підприємств в умовах ринку завжди було і залишається досягнення бажаного для засновників рівня ефективності та конкурентоспроможності. Результативність господарської діяльності, а саме – показники ефективності та рівень конкурентоспроможності формуються у певних інституційних умовах, тобто під впливом сформованих в економіці правил, норм, традицій, законів.

Інституції, а також інституційне забезпечення розвитку підприємницького процесу в аграрному секторі вітчизняної економіки є одним із визначальних факторів формування кількісних і якісних ефектів. Постановка питання ефективності та конкурентоспроможності в ракурсі інституційної проблематики є необхідним, а також своєчасним. Актуальність піднятої проблеми чітко впливає з стану і особливостей агропідприємницької діяльності, які підпадають під вплив цілого ряду інституційних чинників.

Мета статті. Метою статті є розкриття теоретичних положень і практичних засад формування ефективності й конкурентоспроможності сільгосппідприємств з позиції інституційного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Піднята у статті проблема є предметом дослідження у публікаціях багатьох науковців. Значна увага дослідників до неї пов'язана з певною багатовекторністю. Здійснюючи аналіз останніх досліджень і публікацій зазначимо, що з огляду на широкий спектр викладу матеріалу, серед досліджень та публікацій слід виділити інституційні проблеми, підприємництва, а також ефективності та конкурентоспроможності.

Інституційні засади розвитку аграрного (сільськогосподарського) підприємництва, а також підприємств, досліджуються такими відомими вітчизняними науковцями як М.Й. Малік, О.М. Бородіна, О.Г. Шпикуляк: ефективність і конкурентоспроможність як у загальноекономічному, так і у галузевому контексті зпозиціонована у працях П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, Ю.О. Лупенка, В.Г. Ткаченко, В.Г. Андрійчука та інші. Коло дослідників надзвичайно широке, разом з цим обширний перелік публікацій створює можливості для подальших досліджень проблеми, про яку йдеться в нашій статті.

Виклад основного матеріалу. Інституційні детермінанти формування ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств у своїй сукупності, надзвичайно обширні. Проте ми розглядаємо їх окремо, значну увагу зосереджуючи на теоретичних засадах сутності таких базових категорій як ефективність та конкурентоспроможність.

Загальноекономічний конструкт сутнісно-функціональних ознак ефективності досить багатоплановий, проте, на нашу думку, в інституційному вимірі проблема ефективності розглядається через визначення інституцій мікро-, мезо- і макрорівня та економічну оцінку їх впливу на результати виробничої діяльності агропідприємств.

Категорія «ефективність» має глибокий історичний конструкт, адже більшість відомих економістів досліджували її, представляючи суспільству власне бачення її сутності і функціональних ознак. Розуміння ефективності у тому чи іншому контексті, який

споглядає економічна наука в історичному плані впливало з її змістовних характеристик, а також рівня розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. З цього приводу в сфері економічної науки визначені відповідні школи (табл. 1).

Дослідження теоретичних аспектів ефективності дають підстави для висновку про те, що даний інститут у формально-функціональному плані є визначальником економічної взаємодії.

Активність виробничих систем є вираженням оберненого ефекту, який наслідують виробник, що здійснює господарську діяльність у певному інституційному середовищі.

Функціонування підприємницьких структур в аграрному секторі економіки відбувається у певних інституційних умовах, які у свою чергу формують конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність - це вирішальний чинник спроможності суб'єкта господарювання бути успішним на ринку і головним чином, поступально розвиватися, набувати нових якостей та переваг.

Інституціональне (інституційне) середовище як на рівні ринку, так і на рівні внутрігосподарському - визначальна, багатофакторна сукупність інституцій. Воно формує умови, які конструюють можливості підприємства по відношенню до ринку та власного розвитку. Серед системних факторних чинників конкурентоспроможності традиційно виділяється інституціональна модель господарських відносин. Вона сконструйована відповідною сукупністю методів, форм, засобів та інструментів управлінського впливу на функціональні підсистеми суб'єктів господарювання.

Конкурентоспроможність в інституційному вимірі свого формування є концентрацією механізмів і способів набуття підприємством кращих якісно-функціональних характеристик, порівняно з іншими учасниками обміну. Інституційний аспект конкурентоспроможності, на наше переконання, є одним із визначальних факторів ефективності агробізнесу як на макроекономічному (ринок, економіка), так і на мікроекономічному (внутрігосподарському) рівні.

Еволюція економічної думки щодо категорії «ефективність»*

Школа політекономії	Представники	Призма розуміння ефективності
Меркантилізм	В. Стаффорд, Г. Скаруффі	Торгівля між країнами і накопичення золота, срібла в окремо взятій країні з наступним обмеженням можливостей їх виведення за межі
Класична політична економія	У. Петті, Ф. Кене, Ж. Тюрго, А. Сміт, Д. Рікардо	Ефективність формування за рахунок і у процесі трудової діяльності людини, тобто поєднання праці та капіталу
Марксистська школа	К. Маркс, Ф. Енгельс	Основу формування ефективності становлять об'єктивні економічні закони функціонування суспільно-економічних формаций
Історична школа	Ф. Ліст, В. Зомбарт, М. Вебер	Ефективність залежить від історичної обстановки, в якій функціонують продуктивні сили і виробничі відносини
Маржиналізм	К. Менгер, У. Джевонс, Л. Вальрас	Формування ефективності відбувається у процесі ринкових взаємодій на основі балансування попиту і пропозиції
Неокласична економічна теорія	М. Фрідман, Ж.-Б. Сей, Л. Мізес, Ф. Хаєк, Дж. Кейнс	Ефективність формування поведінкою „людини економічної” (продавець робочої сили, споживач, підприємець), а в основу покладено принцип максимізації доходу і мінімізації витрат
Інституціоналізм	Т. Веблен, Д. Коммонс, У. Гамільтон, Р. Кауз, А. Алчіан	Формування ефективності відбувається під впливом як економічних законів, так і неекономічного інституціонального середовища господарських взаємодій, а також відносин власності
Кейнсіанство	Дж. Кейнс, Дж. Робінсон, Л. Пазвнетті	Ефективність формується під впливом макроекономічних чинників розвитку економіки, динаміка яких регулюється державою

* Сформовано і систематизовано на основі вивчення положень економічної теорії

Виходячи з цього зазначимо, що тут мають місце різні за значимістю та проявом інституційні чинники конкурентоспроможності, проте слід виділити базисні та похідні інститути. До базисних відносять інститути, які формують загальний, певною мірою об'єктивний сценарій забезпечення конкурентоспроможності – це вартість, влада, праця і власність, а до похідних – інститути, які утворюються під впливом базисних – ціна, управління, продуктивність, володіння [1, 2]. Кожен з цих інститутів вносить свій вклад у формування конкурентоспроможності агропідприємств.

Першозначення у визначенні інституційних аспектів формування конкурентоспроможності агропідприємств слід надати такому базисному інституту економічного процесу як інститут власності. Цей інститут конструює і опосередковує здійснювані учасниками виробничо-трудоного процесу процеси виробництва, обміну, розподілу та споживання засобів виробництва, предметів праці, а також спродукованого товару.

В ринковому середовищі господарювання базисним чинником конкурентоспроможності також є вартість, яка визначає перспективи доступності ресурсів для підприємства - виробника певного товару, а також виробленого товару для споживача. Цей інститут

існує об'єктивно, серед інших аспектів конкурентоспроможності, він формує також умови економічної відповідальності виробника за будь-які господарсько-комерційні дії.

Серед базисних інститутів виділяємо також інститут влади і праці. Влада надає можливість зокрема державі, а також господарським структурам, в межах своїх компетенцій, здійснювати координацію процесів, які відбуваються в середовищі внутрішнього й зовнішнього світу підприємницької діяльності. Інститут праці у свою чергу є основою втілення у практику господарювання технологічних, організаційних та управлінських дій для забезпечення конкурентоспроможності.

Похідні інститути – ціна, управління, продуктивність, володіння виконують більш прикладні функції формування конкурентоспроможності аграрних підприємств, які можуть змінюватися під впливом законодавчих норм та державної політики.

Висновки. Загалом питання інституційного забезпечення або інституційних аспектів формування ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств багатогранне і широкоаспектне, а у даному випадку наше бачення викладене тезисно.

Бібліографічний список

1. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку / О.Г. Шпикуляк – К.: ННЦ «ІАЕ» УААН, 2009. – 470 с.
2. Малік М.Й. Підприємництво у розвитку аграрного ринку / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. -2007. -№ 11. – С. 138–149.
3. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.] ; за ред. М.Й. Маліка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.
4. Туган-Барановський М. І. Політична економія : Курс популярний / М. І. Туган-Барановський. – К. : Наукова думка, 1994. – 262 с.
5. Гудкова О.Е. Взаимосвязь факторов конкурентоспособности и стоимости бизнеса / О.Е. Гудкова // Российское предпринимательство. — 2011. — № 4 Вып. 2 (182). — с. 57-62.